

Jasna Veljković*

*Univerzitet u Beogradu
Fakultet političkih nauka*

Mogućnost primene metode sociodrame u akademskom obrazovanju¹

Apstrakt

Ovaj rad se bavi istraživanjem mogućnosti primene sociodrame u edukaciji studenata na univerzitetima. Postoje nalazi da sociodrama primenjena u univerzitetskom obrazovanju kao metoda učenja može poslužiti razvijanju „psihološke pismenosti” studenata, sticanju komunikacijskih veština i učenju različitih načina rešavanja problema. Cilj ovog rada je prikazati mogućnosti primene sociodrame u akademskom obrazovanju, kao validne metode rada sa studentima. Rad će biti ilustrovan vinjetom iz praktične primene sociodrame u radu sa studentima socijalnog rada.

Ključne reči:

sociodrama, psihodrama, studenti, edukacija, univerzitet, socijalne uloge

* jasnapsi@gmail.com

¹ Rad je nastao kao rezultat dvadesetogodišnjeg bavljenja autorke psihodramom i sociodramom koja se primenom ovih metoda u različitim kontekstima bavi: u okviru Nacionalnog udruženja psihodramskih psihoterapeuta koje je član Saveza društava psihoterapeuta Srbije; u okviru Federacije evropskih trening asocijacija psihodrame (FEPTO), u kojoj je član komiteta za istraživanja u psihodrami i sociodrami; u okviru psihodramske sekcije Internacionalne asocijacije za grupnu psihoterapiju(IAGP).

KONCEPTUALNI OKVIR

Sociodrama je metod učenja koji ima za efekat duboko razumevanje socijalnih sistema i socijalnih izvora koji nas oblikuju, individualno i kolektivno. Kroz primenu sociodrame mi možemo doživeti i razumeti prirodu naših socijalnih sistema, kao i njihov uticaj na naše lične i grupne uloge i odnose. Sa tako stečenim razumevanjem, možemo se bolje nositi sa socijalnim pitanjima sa kojima se suočavamo. To neophodno uključuje konkretizaciju socijalnih sistema koji su inherentni sa aktuelnom situacijom i socijalnim snagama koje oblikuju naše ponašanje u kritičnim momentima na sociodramskoj sceni. Sociodramatičari misle u terminima socijalnih sistema. Sistemsko mišljenje uključuje pravljenje deskripcije za takve pojmove kao što su: uloge, odnosi, pravila, norme, ponašanja i socijalne snage koje operišu u socijalnom sistemu. Svi socijalni sistemi : porodični, partnerski, radni, edukativni, ekonomski, politički, itd., podrazumevaju odnos između dvoje ili više ljudi koji pripadaju istim ili različitim socijalnim sistemima. Sociodrama je ekstenzija psihodrame, metode koju je stvorio Moreno², rodonačelnik psihodrame, sociodrame, sociometrije, filozofije ljudskog susreta, sponatnosti i kreativnosti. Sociodrama predstavlja akcionu formu grupnog rada u kojoj grupa kroz primenu specifično konstruisanih tehnika istražuje teme koje su za članove određene grupe zajedničke. Teme, koje se istražuju u sociodrami, odnose se na konkretnu društvenu stvarnost koja je zajednička u socijalnom iskustvu određene grupe. Po načinu i metodu rada, kao i dinamici grupnog funkcionisanja koju stvara, metoda sociodrame je do izvesne mere slična metodi psihodrame. Ali, ove dve metode, iako raspolažu istim tehnikama primene, razlikuju se u fokusu problema kojim se bave.

Psihodrama se kroz akcioni grupni rad bavi problemima koje pojedinac ima u realnim životnim okolnostima. Ovi problemi podrazumevaju više nivoa: lični milje u kome pojedinac živi, njegov kulturalni milje, socijalne uloge u kojima ta osoba funkcioniše kao i ljude sa kojima određena ličnost u svojim ulogama komunicira. U psihodrami se na sceni „odigravaju” sukobi koje protagonist³ psihodrame, ima u interpersonalnoj komunikaciji sa „važnim drugima”.

Tokom samog odigravanja psihodrame, mi istražujemo unutrašnje psihološko polje koje ovi sukobi pokreću. Analiza unutrašnjih sukoba u psihodrami neminovno nas vodi u polje intimnog i ličnog, subjektivnog, intrapsihičkog

² Jakov Levy Moreno (1889–1974), tvorac psihodrame, sociodrame i sociometrije.

³ Pojam protagonista psihodrame je termin koji je definisao Moreno. Ovaj termin označava osobu koja na edukativno- iskustvenoj ili terapijskoj grupi želi da radi svoj lični rad u grupi. On izlazi na psihodramsku scenu, sklapa ugovor o cilju svog radu sa voditeljem grupe.

domena u kojem se kroz primenu mnogobrojnih psihodramskih tehnika vrši eksploracija unutrašnje realnosti jedne osobe. „Osnovna metoda koja omogućava odigravanje psihodrame je metoda zamene uloga. Čovek u psihodrami istražuje kroz akciju ne samo svoju istoriju, već i psihološke doživljaje, kao i neizgovorene misli, fantazije, prekinute snove, košmare, dnevna sanjarenja, situacije koje se nisu desile a mogle su se desiti, ispituje alternative budućnosti kao i mnoge druge aspekte fenomenologije ljudskog iskustva”⁴. Stoga se psihodrama odvija u malim, selekcionisanim psihoterapijskim ili edukativno-iskustvenim grupama, čije članstvo je ograničeno do petnaest učesnika, odnosno maloj ili srednjoj grupi.

Sociodrama se vezuje za rad u srednjim ili velikim grupama. To znači da broj učesnika u sociodrami može biti od petnaest pa do više stotina ljudi. Naravno da velika grupa otežava vođenje i stvara sve one moguće probleme koje proizvode psihološki mehanizmi funkcionisanja velike grupe. Sociodrama je vrsta akcionog foruma u kome se razrešavaju konflikti među ljudima sa različitim gledištima. Ona značajno može poslužiti u razjašnjavaanju vrednosnih stavova, kao i razvijanju socijalnih veština. „Sociodramatičar radi sa realnostima koje postoje u grupi, registruje različite socijalne sisteme na sceni, istražuje koje socijalne snage operišu i kako one utiču na ponašanje ljudi”⁵. Danas se sociodrama širom planete primenjuje u mnogim oblastima transkulturalnog rada koje se bave razrešavanjem različitih vrsta konflikata, kako bi se našlo rešenje za „obe strane”. Sociodramske grupe mogu biti fokusirane na: razrešavanje socijalnih problema, dijagnostiku socijalnih uloga, stvaranje razumevanja među sukobljenim stranama, donošenje odluka, kao i učenje novih socijalnih uloga. U istraživanju socijalnih problema, studenti humanističkih nauka mogu na primer putem primene sociodrame dijagnostikovati i prepoznavati socijalne uloge u porodici, kao i njenu pripadnost ostalim socijalnim strukturama.

Voditelji grupa, posebno velikih, uvek moraju uzeti u obzir socijalni kontekst. Oni koji vode grupe a zanemaruju spoljašnji svet, rade zapravo u socijalnom vakumu. Takav rad nosi veliku opasnost zanemarivanja bitnih činjenica života. Sociodrama u svojoj primeni koristi specifično za njenu primenu konstruisane „akcione modele” grupnog rada. To su tehnike: zamene uloga, ogledanja, solilokvijuma, projekcije budućnosti, dubliranja kao i mnoge druge. Ove tehnike imaju svoje posebnosti primene u scenskom odigravanju. To omogućava učesnicima grupe da na kreativan način sličan igri, izraze svoje doživljaje. Primena ovih tehnika od strane edukovanog voditelja sociodrame, omogućava dramsko odigravanje u grupi. Potrebno je naglasiti da ovo odi-

⁴ Jasna J. Veljković, *Psihodrama i promena*. Zadužbina Andrejević, Beograd, 2014, str. 18.

⁵ Jasna J. Veljković, *Psihodrama i promena*, Op. cit., str. 78.

gravanje nije u vezi sa pozorišnim odigravanjem, odnosno suprotno je pozorišnom odigravanju. Moreno je govorio o tome da su psihodrama i sociodrama najveća suprotnost teatru, jer teatar je „imitacija imitacije života“⁶. Terminologija psihodrame i sociodrame u značajnoj meri sadrži termine iz jezika pozorišta. U psihodrami i sociodrami ljudi ne glume, već predstavljaju sebe i odnose sa svojim užim i širim socijalnim okruženjem. Publika u pozorištu je pasivan posmatrač, ali ne i učesnik drame koja se odigrava na sceni. U sociodrami akcenat je na grupnoj interakciji i grupnom procesu a u svrhu postizanja unapred postavljenog cilja rada grupe. Primenjena, na primer u oblasti socijalnog rada, sociodrama se može praktikovati u cilju intervencije u krizama, u radu sa starim ljudima, u radu sa različitim tipovima prekršioca zakona, nasiljem u porodici, u kliničkom socijalnom radu, posebno u psihijatriji. Široko je indikovana je i primena sociodrame u akademskom obrazovanju, posebno u oblasti humanističkih nauka gde će budući stručnjaci kao preduslov obavljanja svoga posla imati za zadatak uspostavljanje dobrog odnosa sa pojedincem ali i različitim vrstama društvenih grupa kojima korisnici usluga socijalnog rada pripadaju. Stoga primena sociodrame u akademskom obrazovanju studenata humanističkih ali i političkih i socijalnih nauka služi pre svega usavršavanju veština komunikacije i rešavanja problema kao i sticanju samosvesnosti. Kada se sociodramske velike grupe primenjuju u zemljama u kojima postoje turbulentni politički odnosi, nemoguće je zanemariti taj socijalno-politički kontekst koji značajno utiče na ljudske živote i kvalitet življenja ljudi uopšte. Jedan od najznačajnijih teoretičara velike grupe Patrik Baltazar De Mare (De Mare) je ukazivao na to kako „čak mržnja može pokrenuti potrebu za dijalogom u grupama i kako ista može biti sublimisana i preokrenuta u svrhe nalaženja kompromisnog rešenja za njene učesnike“.⁷

ZNAČAJ EDUKACIJE NASTAVNIKA NA UNIVERZITETIMA

Veliki značaj Univerziteta kao institucije povećava potrebe edukacije nastavnika. Kada su društvo i država zahvaćeni krizom, ni univerzitet kao najviša naučna i obrazovna institucija nije pošteđen. U većini zemalja koje se mogu pohvaliti visokim životnim standardima univerzitet prestavlja jedan od bitnih stubova – oslonca društva i u isti bi permanentno trebalo da se ulaže. Edukacija nastavnika koji predaju na univerzitetu ima ogroman značaj u svakoj zemlji,

⁶ Jakov Levy Moreno, *Zerka Moreno Psychodrama*, Baecon House, vol. 3, New York, 1969, pp. 93.

⁷ Patrick Baltazar De Mare, "Perspectives in Group Psychotherapy". *Science House, Inc.* New York, 1972, pp. 52–53.

a posebno u doba nacionalne, društvene, socijalne i političke nesigurnosti. Danas je ta neisgurnost u ex-jugoslovenskim zemljama povišena, ali nije nezamislivo ni to što je značajno povećana opšta nesigurnost na globalnom planu. Upravo univerzitet kao baza znanja može svakom društvu da pomogne u uspostavljanju stabilnosti i nalaženju alternativnih rešenja za različite vrste problema.

Osnovne dve grupacije na Univerzitetu su: studenti i njihovi nastavnici. Bez dobre saradnje ove dve grupacije, nema usvajanja i prenošenja znanja što je osnovni zadatak Univerziteta. Stoga je način na koji se prenosi to znanje vema bitan, dok je edukacija nastavnika u našem regionu – zapostavljena. U svetu je ključna stvar na Univerzitetu, a oblasti prenošenja znanja studentima, obuka nastavnika za rad sa studentima. To obema grupama omogućava njihovo profesionalno napredovanje, dajući im priliku da rekonceptualizuju pojmove kao što su: nastavno gradivo, učenje, podučavanje, povezivanje teorije sa praksom, mogućnosti primene stečenih znanja, kritičko mišljenje, univerzitetska sredina itd.

Ulaskom na Univerzitet nekadašnji đak postaje student. Tranzicija identiteta od fokusa sa đaka na studenta podrazumeva sticanje i razvijanje novih kompetencija i znanja. Ova tranzicija je proces koji ima svoje trajanje a nemoguća je bez dobrog akademskog podučavanja. Znanja koja jedan profesor treba da poseduje da bi omogućio studentima ovaj proces i olakšao sticanje akademskih znanja možemo sumirati kao: poznavanje različitosti studenta, poznavanje sadržaja učenja, poznavanje nastavnih metoda i znanja o društvu u kome studenti žive i rade. Jasno je da „transmisija znanja“ kroz didaktička i tradicionalna značenja nije dovoljna za edukaciju jednog profesora. Potrebne kompetence idu dalje od informacije koju profesori pružaju studentima i koje posedujemo u silabusima. Važno je postići kompetencu obučavanja koja se ne može predstaviti samo davanjem većeg broja različitih informacija.

Druga značajna stvar u prenošenju znanja je relevantnost profesorovog razmišljanja o različitim načinima prenošenja znanja studentima. To podrazumeva ne samo primenu postojećih metoda podučavanja, već i originalne ideje profesora koji podučava studente određenim sadržajima. Profesorovo mišljenje, udruženo sa njegovim kompetencijama, su subjekti kojima se dobar edukativni program mora obratiti.

Da bi se odgovorilo dovoljno dobro na ovaj širok opseg potrebnih znanja i kompetencija, neophodno je napraviti signifikantne promene u edukaciji profesora. Upravo na to ukazuje Rodrigez⁸ (Rodrigues). Ona govori o tome da je jedna od važnih promena koja bi trebala neophodno da se inovira u strategije obučavanja profesora bila podučavanje alternativnim metodama

⁸ Luzia-Lima Rodrigues, “Sociodrama, teacher education and inclusion”. In: Ron Weiner, Di Adderly, Kate Kirk (ed), *Sociodrama in a Changing World*, Lulu.com. London, 2011, pp. 303.

učenja, koja će studentima omogućiti divergentno mišljenje o predmetu učenja, a divergentno mišljenje smatra se resursom kreativnosti. Ono podrazumeva mogućnost iznošenja različitih ideja na jednu temu, odnosno na jedan postavljen problem. Da bi se to dogodilo, potrebna je spontanost, a ona je po Morenu uslov za pojavljivanje kreativnosti⁹. Esencijalni kvaliteti spontanosti su „otvorenost duha, svežina u pristupu, volja za inicijativom, integracija spoljašnje realnosti i unutrašnje intuicije, emocija i racionalnih funkcija” (Veljković, Đurić).¹⁰ Pojam „strategija učenja”, odnosi se na aktivnosti i radnje koje učenici koriste kako bi sebi olakšali sticanje, upamćivanje ili reprodukciju stečenih informacija, odnosno na specifične akcije koje učenik preduzima sa svrhom lakše, bržeg, zabavnijeg ili kvalitetnijeg učenja (Oxford, 1990)¹¹. Danas se to smatra ključnim faktorom treninga gde će i sami studenti od profesora naučiti strategije koje će kasnije koristiti u svom profesionalnom životu.

Savremene tendencije u edukaciji donose ogromne promene u strategijama u odnosu na one koje su se koristile u tradicionalnom školovanju. Korišćenje takozvanih „istraživačkih” strategija učenja najčešće podrazumeva primenu akcionih metoda grupnog rada. Po Minkin, ekspresivna metodologija sociodrame može dati važan doprinos kompleksnom edukacijskom procesu (Minkin)¹². Razumevanje kulture studenata, njihovog ponašanja, njihovog stila učenja i njihove ličnosti je baza na kojoj promovišemo proces učenja sa poštovanjem svih različitosti studenata. Rodrigez navodi o uspešno izvedenom projekatu edukacije iz sociodrame u visokoškolskom obrazovanju na master studijama u Portugalu, koje se bave specijalnom edukacijom i rehabilitacijom. Međutim, pomalo je skeptičan u pogledu mogućnosti primene sociodrame i drugih ekspresivnih tehnika na univerzitetima, jer bi u tom slučaju bilo potrebno da ove tehnike budu inkorporirane u kurseve edukacije za profesionalce iz oblasti obrazovanja.¹³

⁹ Jakov Levy Moreno, *Who Shall Survive? A new Approach to the Problem of Human Interrelations*. 3. ed. Beacon House. New York Beacon House Inc, New York, 1974, pp. 92

¹⁰ Jasna Veljković, Zoran Đurić, *Psihodrama i sociodrama*, BMG, Beograd, 1998, str. 55.

¹¹ Rebecca L. Oxford, *Language learning strategies, what ever teacher should know*, Heinle and Heinle Publishers, Boston, 1990, str. 90.

¹² Rosalie Minkin, “Sociodrama in the Classroom” in: Ron Weiner, Di Adderly, Kate Kirk (ed), *Sociodrama in a Changing World*, Lulu.com, London, 2011, pp. 313.

¹³ Luzia-Lima Rodrigues, “Sociodrama, teacher education and inclusion”, Op. cit., pp. 304.

SOCIODRAMA KAO POTENCIJALNA LABORATORIJA ZA UČENJE RAZLIČITIH SOCIJALNIH ODNOSA

Iskustveno učenje je za neke od akademskih predmeta, posebno za one iz oblasti humanističkih nauka koji se bave učenjem uspostavljanja odnosa sa različitim ljudima, idealan „alat“. Na primer, budući piloti koriste simulatore letenja, hemičari koriste laboratoriju, vojnici i ratnici koriste vojne vežbe, lekari prvo vežbaju operacije na patološkim institutima a tek posle ih rade sa živim ljudima, političari uče „odigravanje uloge“ pre svoj javnog, posebno izbornog nastupa, slično kao glumci – pre predstave. Neki stepen eksperimentisanja je potreban da bi testirali ili prilagodili predmet učenja stilovima korisnika. Sociokulturne i političke situacije nisu ništa manje složene. Sociodrama ima živu „socijalnu laboratoriju“ u kojoj se mogu učiti i ispitivati ljudski odnosi. Sociodramskim metodom se istražuju odnosi u komunikaciji između pojedinaca i grupe kao i između grupa. Primenjena u radu sa studentima, sociodrama takođe podstiče njihovo divergentno mišljenje kao i kritičko prepispitivanje; pomaže im da prepoznaju kako se ljudi osećaju danas, kada su ljudski odnosi sve više prolazni, kada je otuđenost „prirodno stanje svesti“ u multikulturnom kotlu različitih naroda, u kome se kulture se mešaju, gde su neke nove norme postavljene a vekovne norme, vrednosti i implicitni društveni ugovori više ne pružaju osećaj sigurnosti.

Improvizacijska priroda sociodramske metode pruža nastavnicima način komuniciranja kroz kreativne procese koji su prisutni u samom načinu primene sociodramskog rada. To znači da kroz akcionin grupni rad, studneti mogu istraživati različite mogućnosti rešavanja jednog problema. Sociodrama kao iskustvena metoda istraživanja ljudskih odnosa, integriše emocionalno i kognitivno, odnosno istovremeno angažuje i objedinjuje: telo kroz pokret i akciju, misao, reč i emocije studenata. Zbog ovih svojstava, sociodrama bi trebala biti integralni deo obrazovanja, posebno kao način obučavanja studenata iz budućih praktičnih delatnosti a u oblasti humanističkih i socijalnih nauka.

FAZE U PRAKTIČNOJ PRIMENI SOCIODRAME

Primena sociodrame podrazumeva primenu četiri faze rada. U prvoj fazi, grupa predlaže i odabira temu kojom će se tog dana baviti i počinje sa sociodramskim vežbama zagrevanja da bi se susrela sa temom. U drugoj fazi rada članovi grupe istražuju temu kroz niz uloga, koje odigravaju kroz scene ili različite osobe odigravaju istu ulogu na način na koji je oni vide. Za to se koriste različite psihodramske i sociodramske tehnike. Tako se u sociodramskom radu otkrivaju sukobi, predrasude i različite vrste dilemma, odnosno kroz odigravanje interpersonalnog često dolazimo do intrapsihičkog. U trećoj fazi, taj proces dovodi do prorade mnogih osećanja, što pomaže da članovi grupe

naprave bolju integraciju svojih emocionalnih i kognitivnih delova, a samim tim to im omogućava da bolje misle. Na kraju ovog dela sociodramskog rada osobe dele svoja osećanja koja su se pojavila tokom rada na datoj temi. Čak i kada se dogodi da studenti iznesu neke lične detalje na sociodrami, ne ulazi se u istraživanje istih. Ako se ustanovi da su neke osobe pod velikim ličnim pritiskom, potrebno ih je usmeriti na načine na koje im može biti pružena pomoć, na primer na savetovanje. Nikada voditelj sociodrame ne sme dozvoliti pritisak članova grupe na pojedinca u cilju otkrivanja njegovog ličnog od strane grupe, kako bi neke osobe zadovoljile svoju ljubopitljivost. Na taj uočavajući međusobne sličnosti i različitosti, studenti uče da poštuju različita mišljenja i osećanja. Četvrta faza sociodramskog rada zaheteva diskusiju članova grupe o predmetu istraživanja. Ovde je isključeno bavljenje osećanjima, koje je završeno u prethodnoj fazi rada. U ovoj fazi od studenata se traži da misle sa stečenim uvidom o alternativama rešenja problema koji im je postavljen. Važan je edukacijski grupni kontekst kako za voditelja sociodrame, tako i za studente, članove sociodramske edukacijske grupe, a ne pojedinac, terapija i istraživanje u smeru ličnog.

Vođenje sociodrame zahteva prethodni psihoterapijski, kao i grupni trening, kako bi voditelj ove vrste grupnog rada omogućio članovima grupe sigurnost od neispoljavanja previše ličnog i primenu ove metode isključivo u edukacijske svrhe.

NAČINI OBRAĐIVANJA TEME NA SOCIODRAMI

Odabir teme koja će se istraživati na sociodrami može se vršiti na različite načine. Selekciju teme može izvršiti voditelj grupe, ali ona može biti propisana delom kurikulum (nastavnog plana i programa); tema koja će se istraživati može da proistekne iz samih pitanja koje studenti postavljaju u grupi. Ponekad se teme rada sociodramske grupe mogu odrediti značajno unapred, za ceo semestar, a onda se od studenata traži da prethodno urade neko istraživanje vezano za uloge koje se očekuju za određene teme.

Izabrana tema se na sociodrami obrađuje se primenom različitih akcionih tehnika. Cilj njihovog korišćenja nije samo prikazati i odigrati neki događaj, već objasniti temeljno psihološke, socijalne, političke, moralne i kulturalne probleme u koje smo kao pripadnici jedne društvene zajednice neminovno uključeni.

Kada se grupa sastane, prvi cilj grupnog lidera je postizanje grupne kohezivnosti. Da bi se to postiglo, primenjuju se određene vežbe, pomenute kao vežbe "zagrevanja", koje imaju za cilj zbližavanje članova grupe. Povećanje kohezivnosti grupe dovodi do pojačavanja osećanja poverenja među članovima grupe. Na primer: zada se određena situacija iz literature koju koriste za određeni nastavni predmet i primeni se tehnika odigravanja uloga, ili se zada neka hipotetična a realnosti bliska problemska situacija, koja treba da se izvede i razreši; ili se studentima ponude neke konkretne socijalne ili društvene

situacije, kako bi oni mogli izneti „lepezu” različitih mišljenja. Situacije mogu uključivati različite stupnjeve „viška stvarnosti”¹⁴, što znači uključivanje snage događaja, koji se možda nikada nije dogodio a mogao se dogoditi; na primer na sociodramskoj sceni mogu se susresti dva političara, filozofa, ili drugih mislilaca koji su živeli u različitim epohama. Profesori treba da pomognu studentima da identifikuju uloge koje će se igrati na sceni.

U sociodrami se obavezno primenjuje tehnika zamene uloga¹⁵. Dve osobe uvek nakon sopstvenog predstavljanja ulaze u ulogu one druge osobe, kako bi poboljšali empatiju i kako bi pokušali videti kako je to „biti u koži” druge osobe. Ovaj proces istraživanja otvara nove perspektive, nove načine interakcije a odigravanja se vrše onoliko puta koliko je to potrebno. Na kraju ovog procesa neophodna je kritička analiza i razmišljanje svih članova grupe, šta se zapravo dogodilo na sceni kao i šta to za njih znači u datom trenutku, ali u kontekstu problema koji istražuju. Tada razmišljaju kao studenti a ne više kao oni koji odigravaju uloge, ali upravo te uloge im pomažu da shvate šta mogu ili ne mogu i šta ih eventualno sputava u realizaciji nekih potreba ili ciljeva. Područje pozornice je bitan dodatni element u sociodrami. To može biti prava pozornica, ali to najčešće jeste jednostavno jedan deo učionice koji služi samo u svrhe odigravanja sociodrame. Važno je da se sociodrama odigrava uvek i samo na tom prostoru u jednoj grupi. Uloga neverbalnog ponašanja ovde je veoma značajna. Sociodramatičar može tražiti od učesnika grupe da odigraju uloge bez reči, korišćenjem samo neverbalnog facijalnog i telesnog izraza. Takođe, primena tehnike verbalizacije unutrašnjeg glasa veoma je važna. Ljudi dok govore i razmenjuju neke sadržaje, uvek imaju u sebi „unutrašnji glas” (Đurić, Veljković, Tomić)¹⁶, koji ne izgovaraju a koji nosi najčešće najjače poruke. Od učesnika sociodrame se traži da predstave i verbalizuju svoj unutrašnji govor. Ovaj govor ne retko je suprotan verbalnom izrazu i objašnjava upravo to što ljudi često jedno rade, drugo misle a treće osećaju.

¹⁴ „Višak stvarnosti” (u original: „surplus reality”). Pojam koji se koristi u psihodrami i sociodrami a stvorio ga je Moreno. On se odnosi na imaginativnu situaciju u psihodrami i sociodrami, koja se odigrava na grupi a u realnosti se možda odigrala, možda se nikada nije odigrala a možda se može nekada odigrati. Ova situacija je uslov odigravanja svake psihodramske i sociodramske seanse i podrazumeva „kao da” momenat. Kroz ovakvu vrstu rada se istražuju različite mogućnosti, koje u momentu odigravanja postaju realnost grupe.

¹⁵ Metoda zamene uloga je osnovna metoda u primeni psihodrame i sociodrame. Ona podrazumeva tri osnovna koraka: 1) biti u svojoj ulozi i predstaviti sebe i svoje mišljenje; 2) biti u ulozi realne ili zamišljene druge osobe i predstaviti svoj doživljaj te osobe; 3) vratiti se nazad u svoju ulogu i odgovoriti – drugoj osobi.

¹⁶ Zoran Đurić, Jasna Veljković, Miomir Tomić, *Psychodrama – A Beginner's Guide*, Jessica Kinsley Publishers, London and Philadelphia, 2006, pp. 74.

Sociodrama može pomoći studentima da vide sebe u zamišljenim životinim ulogama, da istraže da li mogu biti ono što misle da ne mogu biti, ali sa dovoljno socijalne-kulturne i lične distance, uzimajući u obzir mesto, vreme i osnovnu – edukativnu svrhu grupe.

RAZVIJANJE LIČNIH KAPACITETA STUDENATA PUTEM SOCIODRAME

Sociodrama ima veliki kapacitet za razvijanje empatije koja je preko potrebna studentima fakulteta humanističkih usmerenja. Biti u ulogama drugih pojačava i mentalnu fleksibilnost, što je najzačajnije jezgro empatije. Promena uloga omogućava studentima i da posmatraju stvari iz druge perspektive i izađu iz svog, ponekad i rigidnog ugla gledanja na stvari. Imati drugi pogled, je jedno od najznačajnijih učenja saznanja stvari u svetu ali je i u psihološkom razvoju jedna od bitnih komponenti istinske zrelosti – razviti kapacitet da se izađe iz sopstvene egocentričnosti i videti svet očima drugih. Kod mladih osoba sociodrama potpomaže relativno učvršćivanju doživljaja značenja, što podrazumeva balansiranje zadatka i pojačanu osetljivost za suštinske vrednosti. Veoma je važno reći da ova metoda rada doprinosi pojačavanju svesnosti studenata o sopstvenim vrednostima i nedostacima kao adekvatnijoj ekspresiji sopstvenih mišljenja i osećanja.

VINJETA IZ SOCIODRAMSKOG RADA

Kontekst. Teroristički napad u Parizu dogodio se dana 13.11. 2015. godine. Četiri dana nakon ovog napada, održavaju se redovne vežbe studentima treće godine osnovnih studija, na Fakultetu političkih nauka u Beogradu, smeru socijalnog rada i socijalne politike a iz predmeta Socijalni grupni rad. Kroz primenu sociodrame studenti imaju priliku da steknu iskustvo u ovoj specifičnoj vrsti grupnog rada, te na novi način sagledaju funkcionisanje grupe i vežbaju se u svojim budućim ulogama socijalnih radnika. Istovremeno imaju priliku da ulaze u uloge različitih kategorija korisnika socijalne zaštite. Pažnja se obraća širem i užem aktuelnom društvenom kontekstu. Studenti kroz iskustvo uče i o tome, kako spoljašnja realnost utiče na našu unutrašnju realnost. Jedan student vodi zapisnik sa vežbi, koji kasnije predaje profesoru. Na kraju semestra svaki student u obavezi je da preda seminarski rad koji se bavi elaboracijom uvida koje je stekao na ovim vežbama.

Početak rada. Grupa sedi u krugu, i vlada neuobičajena tišina. Nedostaje uobičajena buka koja odražava živost studenata, te grupa čuti „kao da” grupa nema ideju šta da kaže. Postavila sam im pitanje o tome šta se za njih značajno dogodilo od poslednjih vežbi, bilo „spolja” bilo „iznutra”(ovo se odnosi

na lična razmišljanja članova grupe). Atmosfera ćutanja nosi u sebi napetost. Tada neki studenti usiljeno saopštavaju nekoliko „dobrih” vesti, koje su se odnosile na fakultetske tekuće događaje. Međutim ostali članovi grupe ne reaguju na pomenute dobre vesti. Jedna devojka je rekla da joj je majka iznenada došla da je vidi, pa je prespavala noćas kod nje. Ovo unosi određenu dozu osećanja intimnosti i bliskosti u grupu. Nakon pominjanja majke opet nastupa tišina. Ljudi se ne gledaju u oči, već nekako gledaju u pod.

Kako započeti rad na temi? Šta se nalazi iza zida tišine? Razmišljam kako da tišinu pretvorimo u reč ili kako je predstavimo. Kažem da tišina može svšta da znači: ljutnju, odbijanje, otpor, strah, tugu, iščekivanje nečega, ali da je svakako ova tišina u ovom momentu nešto što nije lako izraziti.

Akcija: Postavila sam par stolica te zamolila studente da predstave tišinu onako kako je oni tada vide. To je proizvelo efekat – odmrzavanja grupe. Krenule su priče o ličnim tragedijama, o smrti baka, deka, roditelja koje su bile praćene osećanjima krivice vezanim za pomenute tragedije. Na grupi je neko od studenta postavio pitanje – da li se tragedije mogu predvideti i samim tim izbeći? Mišljenja su bila većinski takva, da se tragedije dešavaju i da ih je teško ili nemoguće izbeći. Bilo je neverovatno mnogo suza i tuge. To se nikada prethodno na grupi nije dogodilo. Rekla sam im da je ova grupa jedinstvena u osećanjima koja ih danas preplavljuju a to su: tuga, nemoć, gubitak, osećanja krivice a to su osećanja koja je teško „nositi”.

Zapitala sam ih, šta misle o tome, kako i zašto se ova osećanja tako nezaustavljivo pojavljaju baš danas, te kako aktuelna spoljašnja realnost utiče na našu unutrašnju realnost? Odnosno kako one stvari koje deluju od „spolja” pokreću lične emocije vezane za gubitke, baš sada, na ovom neobičnom času? Jer, ono što je bilo upečatljivo, govorilo se o događajima koji se nisu desili skoro, već neku godinu pre, ali intenzitet emotivnog naboja bio je takav kao da su ti događaji savim sveži, odnosno „kao da” se sada događaju. Razmišljajući o odgovoru na ovo pitanje, studenti su počeli intenzivno da žamore, diskutuju, glasovi su se mešali. Jedan po jedan počinju da govore i prate jedni druge. Otvoreno saopštavaju svoja osećanja straha zbog izuzetno teške situacije u svetu i nemoći da bilo šta promene. Počinju da govore o tragičnim događajima koji su se odigrali u Parizu; o tome da je nasilje u svetu prevršilo svaku meru; da im je strašno što ginu nedužni ljudi; pitali su se ko je tome kriv; potom, da je sad sasvim izvesno da će se teroristički napadi opet dogoditi, samo se ne zna gde; da to ne vodi ničemu osim opštem uništenju... da su u strahu za svoju budućnost, te da je pretnja svetskim ratom ogromna a to znači da su životi svih nas u opasnosti; dalje, kazali su da ne postoji više ni pusto ostrvo na kome čovek može otići i biti bezbrižan.

Tada su se javila spontana sećanja jedne devojke na NATO agresiju na našu zemlju, koja se događala pre šesnaest godina. Nadovezivala su se rana traumatska sećanja nekadašnje dece a današnjih studenata. Strah a potom i nemoćni bes su postala dominantna osećanja. Ponuđeno im je da kroz soci-

odramski rad predstave svoje doživljuje sadašnjosti, a nakon toga ideje šta bi povodom svega toga mogli da učine. Podelili su se u male grupe te je svaka grupa neverbalno predstvila svoj doživljaj. Ekspresija svake grupe sadržala je želju – pokret ka budućnosti sa jedne strane a sa druge neku vrstu onemogućenosti da se taj pokret izvede do kraja. Kada se završio čas, studenti nisu žurili da napuste salu, već su ostali još neko vreme zajedno nakon odlaska nastavnika.

ZAKLJUČAK

Sociodrama je pokretač obrazovnih dinamika i funkcija kroz spontanu ljudsku komunikaciju. Spontanost otvara vrata kreativnosti, jer bez spontanosti kreativnost je zakočena. U sociodrami studenti uče da preko procesa koji se dešavaju u grupi, prepoznaju kako spoljašnje okolnosti mogu ne samo uticati na naše manifestno ponašanje već pokrenuti u nama i neke vrlo lične procese. Ideja sociodramskog rada podrazumeva integraciju racionalnih procesa koji se mogu izraziti rečima sa manje racionalnim koji se izražavaju jezikom emocija; dakle sociodrama se bavi se i ne manje značajnim domenom osećanja, intuicije, neverbalnih dimenzija komunikacije, doživljaja značenja, kreativnosti. A zapravo sve ovo pomenuto bi trebalo da spada u proces obrazovanja. U slobodnom smislu reči, sociodrama je i vrsta umetničkog obrazovanja – jer na spontan i kreativan način omogućava ljudima da postanu svesni svojih znanja, vrednosti i sklonosti. Isto tako ona može biti intelektualno koordinirana sa teorijskim dokazima, konceptima i drugim oblicima učenja. Sociodramska metoda nudi učenje kroz iskustvo grupnog rada u kohezivnoj grupi vršnjaka. Ovakvo iskustvo usmerava prema ljudskim odnosima, svetu u kojem živimo a samim tim razvija našu „psihološku pismenost” i osetljivost za ljude koji žive oko nas.

LITERATURA

- [1] Moreno, Jakov Levy, *Psychodrama*, vol. 1, Baecon House Inc, New York, 1946.
- [2] Moreno, Jakov Levy, Moreno Zerka, *Psychodrama*, vol. 3, Baecon House In., New York, 1969.
- [3] Moreno, Jakov Levy, *Who Shall Survive? A new Approach to the Problem of Human Interrelations*. 3.ed. Beacon House. Beacon House Inc, New York, 1974 .
- [4] Veljković, Jasna, Đurić Zoran, *Psihodrama i sociodrama*, BMG, Beograd, 1998.
- [5] Veljković, Jasna J., *Psihodrama i promena*. Zadužbina Andrejević, Beograd, 2014.

- [6] Rodrigues, Luzia-Lima, "Sociodrama, teacher education and inclusion". In: Weiner Ron, Adderly Di, Kirk Kate (ed), *Sociodrama in a Changing World*, Lulu.com. London, 2011.
- [7] Baltazar, De Mare Patrick, *Perspectives in Group Psychotherapy*. Science House, Inc. New York, 1972.
- [8] Oxford, Rebecca L., *Language learning strategies, what ever teacher should know*, Heinle and Heinle Publishers, Boston, 1990.
- [9] Minkin, Rosalie, "Sociodrama in the Classroom" in: Weiner Ron, Adderly Di, Kirk Kate (ed), *Sociodrama in a Changing World*, Lulu.com, London, 2011.
- [10] Đurić, Zoran, Veljković, Jasna, Tomić, Miomir, *Psychodrama – A Beginner's Guide*, Jessica Kinsley Publishers, London and Philadelphia, 2006.

Jasna Veljković

APPLICATION OF SOCIODRAMA IN ACADEMIC EDUCATION

Abstract

This paper deals with the exploration of possibilities for implementation of sociodrama in education of university students. It is indicated that application of sociodrama in academic education could help students in developing psychological "literacy", building communication and problem-solving skills, as well as in acquiring self-awareness. The aim of this paper is to show the possibilities for implementation of sociodrama in academic education, as a valid method of work with students. The paper will be illustrated with a vignette showing the practical implementation of sociodrama with the social work students.

Keywords:

sociodrama, students, university, education, roles